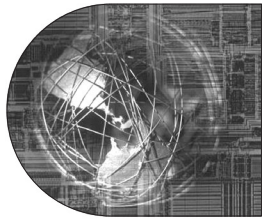

РОЗДІЛ

XII

Журналістика в екстремальних ситуаціях

---

1. Висвітлення катастроф і стихійних лих

При висвітленні катастроф та стихійних лих найважливішою вимогою є оперативність та достовірність зібраних фактів, що забезпечує необхідну інформацію та перешкоджає поширенню чуток. Оперативність не виключає ретельної перевірки фактів, особливо щодо людських втрат і матеріальних збитків.

Журналіст повинен дбати також про те, яке враження справить його матеріал на аудиторію. Тому слід уникати невиправданого натуралізму в описуванні наслідків катастроф.

Дуже відповідально треба підходити до оприлюднення даних про збитки, а також причини тих чи інших патогенних явищ. Обов'язково слід наводити коментарі кваліфікованих експертів.

2. Висвітлення актів громадянської непокори

Працюючи у зонах масових заворушень, журналіст має усвідомлювати, що в умовах інформаційного суспільства подія, про яку не повідомлено — не відбулась. Для аудиторії наче й не існує того, про що вона не знає. З одного боку, це накладає на журналіста відповідальність щодо інформування аудиторії, а з іншого — учасники заворушень намагатимуться використати його для поширення своїх поглядів і вимог. Така небезпека існує під час проведення будь-якого мітингу, які часто збираються не заради мобілізування прихильників, а задля повернення уваги медіа та поширення вигідної їм інформації.

Журналіст зобов'язаний надавати достовірну та **збалансовану** інформацію про події, інакше в разі загострення ситуації суспільство керуватиметься чутками і може виявитися дезорієнтованим.

Для забезпечення нормальної роботи в екстремальній ситуації медіа мають заздалегідь виробити програму дій. Загальноприйнята практика — уникати прямого радіо- чи телерепортажу з місця події, розвиток якої непередбачуваний. У разі якщо люди налаштовані агресивно щодо журналістів, краще не афішувати свою роботу. Збираючи факти, слід уникати їх емоційного забарвлення. Треба також дистанціюватися від тих осіб, які вочевидь розраховують лише на привернення уваги мас-медіа. Також не слід ретранслювати відверто образливі та нецензурні висловлювання.

Журналіст має пам'ятати, що він не є суддею, тому повинен надавати збалансовану інформацію і аналізувати перебіг подій, а не ставати на чийсь бік і проголошувати, хто правий, а хто винний.

В ідеалі журналіст під час масових заворушень має стояти над бійкою, тобто подавати максимально об'єктивну та збалансовану інформацію, не нав'язуючи своїх оцінок. Усі важливі факти мають доводитися до відома громади, проте не можна виривати їх із контексту. В разі заворушень журналіст має виконувати всі законні вимоги представників влади, однак повідомляти про ці вимоги, якщо вони заважають йому збирати інформацію.

3. Висвітлення етнічних конфліктів

На щастя, в Україні немає широкомасштабних етнічних конфліктів, тим важливіше запобігати їхній появі. Збираючи інформацію щодо спірних етнічних питань, слід чітко дотримуватися принципу збалансованості. Не повинно бути категоричних оцінок або ж тенденційно підібраних фактів. Крім того, журналісти мають чітко усвідомлювати той факт, що погляди етнічних екстремістів не можна екстраполювати на всіх представників певної національності. Оцінювання зібраного матеріалу мають проводити незалежні компетентні експерти.

При висвітленні етнічних проблем взагалі не можна апелювати до побутових стереотипів, використовуючи образливу для представників певних національностей лексику. Також слід виважено подавати історичні описи, особливо під час конфліктів, адже історичні факти кожна зі сторін може тлумачити по-своєму.

Найголовніше — не перетворювати медіа на зону конфлікту, не роздмухувати пристрасті, не ставати на бік однієї зі сторін конфлікту, бо інша сторона почуватиметься знехтуваною.

4. Висвітлення терористичних актів

Серйозні етичні обмеження діють при висвітленні терористичних актів, які здійснюються з розрахунком на їх широке висвітлення мас-медіа, що, на думку терористів, має створювати атмосферу жаху та підривати волю громадськості й силу держави щодо збереження спокою. Неприпустима героїзація терористів, слід пам'ятати, що вони знущаються з безневинних. Не можна давати прямі інтерв'ю терористів, краще переповідати їхні думки.

Слід бути вкрай обережним в розмові зі звільненими заручниками, які перебувають у шоковому стані (зважаючи на так званий стокгольмський синдром, коли заручники починають ототожнювати себе з терористами, що їх захопили). Збираючи інформацію про терористичні акти доцільно проконсультуватися з фахівцями з надзвичайних ситуацій.

5. Висвітлення воєнних дій

Особливі етичні колізії виникають при збиранні інформації під час воєнних дій. Журналістів часто звинувачують у тому, що їхні повідомлення нібито роздмухують конфлікт, тому й лунають заклики щодо цензури у висвітленні воєнних дій. Однак експерти переконані, що замовчування конфлікту призведе до заповнення інформаційної ніші чутками, неперевіреною інформацією, а засоби масової інформації натомість втратять довіру аудиторії.

Журналіст має подавати всю важливу інформацію, яку він здобув. Не варто давати власні оцінки, краще говорити фактами. При цьому слід чітко усвідомлювати, де закінчується право на інформацію і починається право на безпеку.

Журналіст має уникати прийомів, що посилюють емоційний вплив на аудиторію та підсвідомо формують певну думку. Ідеться про натуралізм при описуванні вбитих та поранених, героїзацію однієї зі сторін конфлікту, мізерізацію іншої, індивідуалізацію діючих осіб лише з одного табору, деперсоналізацію втрат, символізацію військових регалій, глобалізацію конфлікту, демонізацію однієї з його сторін, сакралізацію іншої, заклики до солідарності, викладення тенденційно дібраних і вирваних з контексту фактів тощо.

Завданням журналістів, які збирають інформацію в умовах воєнних дій, є точне та достовірне інформування своєї аудиторії. Інформація повинна подаватися без купюр, окрім передбачених законом та нормами етики випадків, аби вберегти життя людей. Слід пам'ятати, що військові також мають право на інформування нарівні з цивільними людьми.

Однак зазвичай військові переслідують свої специфічні цілі, надаючи інформацію журналістам. Тому слід обережно ставитися до такої інформації, перевіряти її, а якщо це неможливо, наголошувати, що інформація надійшла лише з офіційного джерела. Військові часто намагаються за допомогою медіа дезінформувати супротивника.

Особливо часто це відбувалося під час іракської кампанії 2003 р. Провідні світові медіа вимушені були спеціально звернутися до Центрального командування армії США з вимогою припинити кампанію з дезінформування.

Звісно, за допомогою дезінформації військові досягають своїх цілей. І це нормально, коли вони вводять противника в оману щодо своїх планів та дій. Проте ненормально, коли журналісти виступають інструментом такої дезінформації. Тому слід особливо уважно перевіряти інформацію, отриману з військових джерел.

Досить часто медіа намагаються використати для формування певної громадської думки.

Під час воєнного конфлікту в Югославії намагання маніпулювати медіа привернули увагу навіть Ради Європи. Були зафіксовані випадки подання відверто брехливої інформації, зокрема про переслідування родини косовського лідера Ругови, утримання 10 тис. албанців на стадіоні у столиці Косово Приштині, страту викладачів Косова на очах їхніх студентів тощо. В іракському конфлікті медіа та політики були введені в оману, коли в американському конгресі кувейтська дівчинка розповідала про те, що іракські солдати викидали новонароджених просто на бруківку. Згодом з'ясувалося, що дівчинка була донькою посла Кувейту в США і під час конфлікту перебувала у Сполучених Штатах.

Часто військові намагаються обмежити можливості журналістів щодо отримання інформації. Маються на увазі сумнозвісні «пули» під час війни з Іраком, коли журналістів позбавляли права вільно пересуватися, а змушували пересуватися

лише у супроводі американських офіцерів. Журналісти не могли самостійно брати інтерв'ю, показувати вояків у стані шоку, поранених чи вбитих.

Поважні медіа і самі відмовляються від показу поранених або мертвих вояків, бо це може шокувати аудиторію та завдавати зайвих страждань рідним та друзям тих солдат. Мова йде про те, щоб не показувати обличчя цих людей крупним планом, не називати імена, принаймні поки їхніх родичів не буде поінформовано. Журналісти мають поважати людську гідність як живих, так загиблих солдат.

Уся інформація має бути вільною від цензури та пропаганди.

Висновки

Журналіст повинен бути особливо обережним, працюючи в умовах екстремальної ситуації. Його інформація має бути повною та об'єктивною. Він не повинен виступати рупором жодної зі сторін конфлікту.

Слово журналіста важить багато і в кризовій ситуації воно має бути виваженим. Усі ми знаємо, що необережна публікація може спровокувати паніку.

Певна річ, це не означає, що журналіст має замовчувати факти й проблеми. Він мусить робити вибір — подавати певну інформацію чи ні; розуміти, які соціальні наслідки вона матиме. Слід ретельно досліджувати кризові проблеми.

Етичні та професійні вимоги при збиранні інформації набувають особливої ваги в умовах екстремальних ситуацій, оскільки їх порушення може призвести до загострення ситуації та людських жертв.

Висвітлюючи катастрофи та стихійні лиха, слід бути надзвичайно уважним, аби не завдати зайвого болю постраждалим і не травмувати громаду натуралістичними деталями. Журналіст має прискіпливо досліджувати причини й наслідки катастроф.

Під час різного роду заворушень журналіст має надавати всебічну інформацію, не стаючи на бік жодної зі сторін.

Особливо делікатно слід підходити до описування етнічних проблем, а надто в період загострення ситуації. Журналіст не повинен забувати — немає негідних націй, представники кожного народу мають однакові громадянські права, і суспільство зацікавлене, щоб етноси жили у злагоді.

Висвітлюючи терористичні акти, журналіст має пам'ятати, що терористи розраховують на нагнітання

жаху за допомогою мас-медіа. Неприпустима героїзація терористів, адже кожен терорист — злочинець.

В разі виникнення воєнних конфліктів журналіст повинен бути стороннім спостерігачем, а не їх учасником. Не можна ставати на бік однієї зі сторін конфлікту. Місія журналіста — інформувати громадськість про те, що відбувається, а не нав'язувати чийсь погляд.

Що ж стосується оприлюднення інформації, наданої військовими, то журналіст має ретельно її перевіряти. Цілком можлива ситуація, що його використовують для дезінформації супротивника.

Треба поважати людські права поранених, загиблих та членів їхніх родин. Журналіст має право показувати жорстокість війни, проте робити це слід не порушуючи прав загиблих, не завдаючи зайвого болю й страждань їхнім близьким.

Рекомендована література

З доповіді Комітету з питань культури, науки та освіти Ради Європи (доповідач Гила Хеті, Угорщина) «Свобода слова та інформації в засобах масової інформації в Європі» // Журналіст України. — 2001. — № 3.

Почепцов Г. Г. Как ведутся тайные войны: Психологические операции в современном мире. — Ровно, 1999.

Питання для самостійного опрацювання

1. Як журналіст має висвітлювати стихійні лиха та катастрофи?
2. Як мають висвітлюватися громадянські заворушення?
3. Чому при висвітленні етнічних конфліктів особливого значення набуває дотримання принципу збалансованості?
4. Як мають висвітлюватися терористичні акти?
5. Яких правил слід дотримуватися при висвітленні воєнних конфліктів?

Практичні завдання

Підготуйте кілька репортажів, у яких висвітлюватимуться політичне заворушення чи стихійне лихо (на ваш вибір, проте надалі обрана тема повинна бути провідною) та об'єднайте їх в інформаційно-аналітичну програму чи газетну підбірку. Після оприлюднення програми ознайомтеся з її аналізом, здійсненим викладачем чи незалежним медіа-експертом. По завершенні практичного заняття складіть пам'ятку для журналістів, які працюють у зоні конфлікту.